

Dr hab. n. społ.; dr n. med. Anna Kowalewska
Katedra Biomedycznych Podstaw
Rozwoju i Seksuologii
Wydział Pedagogiczny
Uniwersytet Warszawski

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani Mgr Moniki Lato-Pawłowskiej nt.: *Życie seksualne i relacje w związkach osób z chorobą sercowo- naczyniową oraz ich społeczne uwarunkowania*
wykonana na zlecenie Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego

Problematyka analizowana w przedłożonej do recenzji pracy doktorskiej wpisuje się w obszar badawczy pedagogiki seksualnej, pedagogiki zdrowia czy andragogiki. Dotyczy ważnych zagadnień takich jak życie seksualne, relacji w związkach osób z chorobą sercowo- naczyniową i ich społecznych uwarunkowań. Uczynienie przedmiotem badań tych zagadnień wydaje się bardzo istotne, bo jak w części teoretycznej i podsumowaniu podkreśla Autorka, w dostępnych pracach naukowych rzadko podejmuje się badania seksualności osób w kontekście choroby z uwzględnieniem społecznych uwarunkowań. Ramy teoretyczne pracy nawiązują w znacznej części do społeczno- ekologicznego modelu zdrowia, w którym zdrowie człowieka postrzegane jest w sposób holistyczny a nie tylko przez pryzmat choroby. W pracy jednym z zagadnień jest życie seksualne w tym zdrowie seksualne postrzegane między in. jako doba jakości życia, zdolność adaptacji do zmieniających się warunków środowiska oraz proces równoważenia zasobów i obciążeń. Jest to podejście o tyle ważne, że przyczyny dobrego zdrowia nie mają jedynie jednostkowych uwarunkowań biologicznych i medycznych ale zależą również od uwarunkowań społecznych.

Recenzowana rozprawa ma strukturę pracy empirycznej składa się na nią części: teoretyczna, metodologiczna, wyniki badań własnych a także wstęp, wnioski, zakończenie z rekomendacjami, literatura, spis tabel i rycin oraz załączniki. Podział treści jest uporządkowany brakuje jednak wyodrębnienia podrozdziału zawierającego dyskusję na temat uzyskanych wyników badań w kontekście badań innych autorów. Omówienie uzyskanych wyników jest częściowo uwzględnione w części zawierającej wyniki badań własnych oraz w podsumowaniu. Bibliografia obejmuje 261 tekstów źródłowych, w tym pozycje zwarte, artykuły naukowe, akty prawne i strony internetowe. Teksty są polskie jak i anglojęzyczne. Na

koniec pracy zamieszczono spis tabel i rycin oraz załącznik zawierający kwestionariusz ankiety, zabrakło jednak dyspozycji do wywiadu.

Ocena teoretycznej części pracy

Część teoretyczna stanowi pierwszą część pracy przedstawionej do recenzji. Podzielona jest na trzy podrozdziały.

W pierwszym podrozdziale części teoretycznej Autorka wyjaśnia pojęcia związane z seksualnością człowieka oraz wykazuje jej znaczenie w tworzeniu się tożsamości człowieka. Na początku przedstawia zarys zmian w postrzeganiu seksualności na przestrzeni wieków. W dalszej części rozważania koncentrują się wokół pojęć miłości, bliskości i potrzeby kontaktu emocjonalnego. W oparciu o prace między innymi: E. Fromma, D. Golemana, K. D. G. Myers. Imielińskiego, B. Wojcieszke, Autorka systematyzuje potrzebę kontaktu emocjonalnego względem dojrzałej emocjonalności i miłości. Wskazuje, na wielowymiarowość i złożoność tej ostatniej. Wyjaśnia z jakich powodów zaspokojenie potrzeby kontaktu emocjonalnego przez stworzenie stosunków uczuciowych z drugim człowiekiem ma wpływ na rozwój psychoseksualny człowieka i rozwój jego osobowości. Następnie Autorka przedstawia różne definicje seksualności omawia ich genezę oraz wymienia jej funkcje. Ważne jest to, że funkcję seksualności przedstawione są w sposób holistyczny z uwzględnieniem psychospołecznego wymiaru funkcjonowania człowieka. Na koniec tego podrozdziału dokonano opisu przebiegu reakcji seksualnej ze względu na zachodzące procesy fizjologiczne, wskazując na ich związek ze zdrowiem psychicznym i procesami emocjonalnymi. Scharakteryzowano rozwój seksualny człowieka na różnych etapach rozwoju ontogenetycznego człowieka, podkreślając znaczenie roli czynników biologicznych i psychospołecznych. Omówiono znaczenie relacji z innymi ludźmi, które mają wpływ na kształtowanie się seksualności człowieka na etapie dzieciństwa, dorastania i dorosłości. Odwołując się między innym do badań Z. Izdebskiego przedstawiono dane dotyczące aktywności seksualnej w różnych grupach wiekowych, z uwzględnieniem osób w różnych etapach dorosłości.

Podrozdział drugi dotyczy zagadnień zdrowia seksualnego rozpatrywanego z uwzględnieniem nie tylko modelu biomedycznego ale przede wszystkim społeczno - ekologicznego. Nawiązano do salutogenetycznego modelu zdrowia, w którym zdrowie postrzegane jest jako rodzaj kontinuum. Zwrócono uwagę na znaczenie zasobów osobistych w tym wsparcia osób bliskich i dobrych relacji w związkach oraz czynników ryzyka w doświadczaniu dobrego samopoczucia (*well-being*) w wymiarze fizycznym i psychospołecznym. Poruszono problem odhumanizowania osoby korzystającej z usług

medycznych i konieczność kształcenia właściwych umiejętności i postaw u personelu medycznego i samych pacjentów w celu przywracania podmiotowego podejścia w ich wzajemnych relacjach. Podkreślono znaczenie nauk humanistycznych i społecznych w tym roli m.in. pedagogów w podejmowaniu skutecznych działań w rozwoju humanizacji medycyny, jak podaje Autorka w swojej pracy „... w której centrum zainteresowania staje się psychofizyczna osobowość człowieka, członka określonej grupy społecznej” (s.47). W tej części pracy zwrócono również uwagę na rolę edukacji zdrowotnej prowadzonej na różnych etapach życia człowieka w kształtowaniu prozdrowotnego stylu życia człowieka i podejmowaniu działań na rzecz promocji zdrowia. W dalszej części tego podrozdziału omówiono specyfikę zdrowia seksualnego kobiet i mężczyzn uwzględniając uwarunkowania biologiczne jak i psychospołeczne i kulturowe.

W trzecim podrozdziale omówiono wpływ chorób sercowo-naczyniowych na funkcjonowanie seksualne człowieka. Autorka rozpoczyna ten podrozdział od przedstawienia wielowymiarowości symboliki serca a następnie omawia różne definicje choroby. W dalszej części opisuje konsekwencje choroby w ujęciu różnych aspektów zdrowia, charakteryzuje czynniki ryzyka chorób układu krążenia. W pracy dokonano również omówienia różnych schorzeń składających się na choroby układu sercowo-naczyniowego dokonano ich charakterystyki po względem objawów klinicznych i stosowanej farmakologii. Na podstawie danych z literatury opisano najczęściej występujące problemy związane z aktywnością seksualną w schorzeniach układu krążenia występujące u kobiet i mężczyzn. W pracy zawarto wytyczne dotyczące inicjacji seksualnej po incydencie ostrego zespołu wieńcowego, oraz wpływ farmakoterapii stosowanych u chorych z chorobą sercowo- naczyniową na sprawność seksualną. Na koniec tego podrozdziału zawarto rozważania na temat sensu i wartości w życiu. W mojej opinii ta część powinna znaleźć się w podrozdziale omawiającym seksualność jako integralną część osobowości istoty ludzkiej.

Rozdział teoretyczny uważam za najlepszą część pracy. Przedstawione w nim zagadnienia teoretyczne mają interdyscyplinarny charakter. Autorka dokonała ich pogłębionej analizy, dzięki temu rozdział stanowi logiczną całość, stanowiąc teoretyczną podstawę zrealizowanego projektu badawczego.

Ocena metodologicznej części pracy

Na metodologiczną część pracy doktorskiej składa się dziewięć podrozdziałów, w których omówiono cel i przedmiot badań, omówiono strategię badawczą oraz zaprezentowano problemy i hipotezy badawcze. Dalsze podrozdziały zawierały opis: metod i technik

badawczych, zmiennych, doboru próby, organizacji i przebiegu badań oraz zasady prowadzonych badań jakościowych.

Celem prowadzonych badań było „uzyskanie danych na temat życia seksualnego osób z chorobą sercowo- naczyniową, a także ustalenia czy i jak choroba zmieniła obraz ich aktywności seksualnej. Zważywszy, że aktywność ta stanowi jedną z ważniejszych więzi łączących ludzi i odgrywa istotną rolę w ogólnej egzystencji człowieka, postanowiono, także przyjrzeć się uwarunkowaniom społecznym, kulturowym, religijnym, wyznawanym wartościom i doświadczeniu życiowemu osób z chorobą sercowo- naczyniową.”(s.111). Autorka poprawnie przedstawiła problem badawczy, problemy szczegółowe powinny mieć według mojej opinii charakter bardziej ogólny. Niepotrzebnie Autorka w problemach szczegółowych tworzyła jeszcze pytania dodatkowe, które były zbyt szczegółowe i często odpowiadały opisanym w dalszej części zmiennym niezależnym. W mojej opinii zapis problemów badawczych w zmienionej formie byłby bardziej klarowny. W sposób staranny zostały opisane wykorzystane w pracy zmienne zależne i niezależne oraz ich wskaźniki i kategorie. W badaniach na temat trudności dotyczących sfery seksualnej i znaczenia roli seksu w życiu badanych wykorzystano narzędzie badawcze Z. Izdebskiego. W badaniu lęki osób z chorobą -sercowo naczyniową zastosowano Inwentarz Stanu i Cech Lęku (STAI) według K. Wrześniewskiego i współautorów. Przy tworzeniu narzędzia badawczego Autorka przeprowadziła wywiady z pacjentami w celu opracowania ostatecznej wersji kwestionariusza ankiety. Nie jest jasne czy przeprowadzone wywiady stanowiły jedynie podstawę do uzupełnienia kwestionariusza ankiety o nowe pytania? czy stanowiły również podstawę do przedstawionych w dalszej części wyników jakościowych badań własnych. W sposób właściwy opisano organizację badań podkreślono również, że przeprowadzone badania miały pozytywną opinię Komisji Bioetycznej przy Okręgowej Radzie Lekarskiej w Zielonej Górze a Doktorantka odbyła szkolenie z zakresu ochrony danych osobowych i uzyskała zgodę zarządu szpitala na przeprowadzenie badań.

Rozdział ten pomimo kilku sugestii i uwag spełnia wymagania dotyczące rozdziału metodologicznego. Przedstawiony cel pracy, postawione problemy badawcze oraz przejęte zmienne i wskaźniki wykorzystane w badaniu wskazują na prawidłowo zaplanowanie badań własnych celu osiągnięcia zaplanowanych celów.

Ocena empirycznej części pracy

W części empirycznej zawarto analizę badań własnych, którą przedstawiono w siedmiu podrozdziałach. Aktywność seksualna badanych analizowano w kontekście wybranych czynników społeczno-demograficznych, czynników związanych z chorobą serowo-

naczyniową, wybranych czynników ryzyka choroby, Znaczenie życiowych wartości w chorobie, funkcjonowanie w związku po rozpoznaniu choroby, związek wybranych czynników jatrogennych na aktywność seksualną, aktywność seksualna przed rozpoczęciem choroby sercowo- naczyniowej a aktywność seksualna w chorobie sercowo-naczyniowej. Przyjęty schemat opisu wyników z wykorzystaniem form graficznych, odniesienie uzyskanych wyników bezpośrednio do hipotez badawczych pozawalało osobie zapoznającej się z nimi odnosić je do celu i postawionego problemu badawczego. W kilku punktach nie jest jasne dlaczego Autorka pomimo braku różnic statystycznych w opisie np. tabeli 1.2, 1.4 przyjmuje hipotezy badawcze. Za dobry pomysł uznaję dodanie po analizach danych ilościowych omówienie wyników badań jakościowych, które umożliwiają uzyskanie pełniejszego opisu przedmiotu badań i lepsze rozumienie i interpretowanie badanych zjawisk.

Reasumując empiryczną część pracy pragnę podkreślić, że prezentowane wyniki jak i sformułowane wnioski z przeprowadzonych badań mają charakter poznawczy jak i praktyczny. Przeprowadzone badania stanowią cenne źródło danych do dalszych pogłębionych analiz i ich interpretacji. Dobrym pomysłem przy znacznej liczbie przeprowadzonych analiz okazało się omówienie uzyskanych wyników bezpośrednio po ich opisaniu. Dzięki temu łatwiejsze było ich odniesienie do postawionych w części metodologicznej pytań badawczych i hipotez. Jednak na końcu tego rozdziału a już na pewno w planowanych w przyszłości opracowaniach sugeruję aby pomyśleć o zastosowaniu bardziej złożonych analiz np. modelowania strukturalnego. Pozwala ono łączyć w jedną całość część wyników, wykazać związki między społecznymi uwarunkowaniami relacji w związkach i aktywności seksualnej badanych. Podejście takie jest bardziej analityczne i umożliwia w sposób całościowy spojrzeć na problem aktywności seksualnej osób z chorobą sercowo – naczyniową i jej uwarunkowań. Jest to również zgodne z holistycznym podejściem do zdrowia, które zakłada interakcje różnych czynników warunkujących zdrowie w tym zdrowie seksualne. Prezentacja uzyskanych danych miała bardziej charakter raportu z badań niż opracowania naukowego. Nieliczne tylko wyniki badań stały się podstawą do dyskusji w kontekście wyników badań innych autorów. Przedstawione uwagi nie stanowią zarzutów, jedynie są próbą zwrócenia uwagi na potencjalne możliwości posiadanych danych, które w pogłębionych analizach mogą stać się podstawą do tworzenia kompleksowych programów z zakresu promocji zdrowia seksualnego wśród osób z chorobami sercowo-naczyniowymi w tym podejmowania działań z zakresu edukacji zdrowotnej prowadzonej wśród ludzi w różnym wieku. Na konieczność prowadzenia, której wskazała również w zakończeniu i rekomendacjach Autorka przedstawionej do oceny pracy doktorskiej.

Wniosek końcowy

Przedstawiona analiza przedłożonej do recenzji pracy doktorskiej pomimo pewnych uwag krytycznych oraz propozycji alternatywnych rozwiązań, nie wpływa w znaczący sposób na jej wartość poznawczą. Praca Pani mgr Moniki Lato-Pawłowskiej stanowi przykład dobrego rozwiązania problemu naukowego, może być źródłem inspiracji dla badaczy zajmujących się zagadnieniami społecznych uwarunkowań zdrowia w tym zdrowia seksualnego oraz prowadzących działania edukacyjne w tym zakresie. Autorka wykazała się wiedzą teoretyczną w zakresie zagadnień z zakresu pedagogiki, promocji zdrowia oraz umiejętnościami prowadzenia badań naukowych. Biorąc to pod uwagę uważam, że praca doktorska spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki i opowiadam się za przyjęciem dysertacji i dopuszczeniem mgr. Moniki Lato-Pawłowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wniosek końcowy

Przedstawiona analiza przedłożonej do recenzji pracy doktorskiej pomimo pewnych uwag krytycznych oraz propozycji alternatywnych rozwiązań, nie wpływa w znaczący sposób na jej wartość poznawczą. Praca Pani mgr Moniki Lato-Pawłowskiej stanowi przykład dobrego rozwiązania problemu naukowego, może być źródłem inspiracji dla badaczy zajmujących się zagadnieniami społecznych uwarunkowań zdrowia w tym zdrowia seksualnego oraz prowadzących działania edukacyjne w tym zakresie. Autorka wykazała się wiedzą teoretyczną w zakresie zagadnień z zakresu pedagogiki, promocji zdrowia oraz umiejętnościami prowadzenia badań naukowych. Biorąc to pod uwagę uważam, że praca doktorska spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki i opowiadam się za przyjęciem dysertacji i dopuszczeniem mgr. Moniki Lato-Pawłowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

